

ארבעה עמדו על הים

רבי אברהם אבן עזרא (1089-1164)

ארבעה עמדו על הים:

צור וציר, צאן וצר.

צר הציק לצאן

צאן צעק לציר

ציר קרא לצור

צור ציוה לציר:

צא חלץ צאני מיד צר!

* צור וציר חצו מצר

במצולה צלל צר.

* שתי השורות האחרונות – תוספת של עדנה קרמר.

ר' אברהם בן מאיר בן עזרא (ראב"ע) (1089-1164). היה משורר, בלשן, פרשן המקרא ופילוסוף, מהבולטים בהוגים היהודים בימי הביניים. עסק גם באסטרולוגיה, במתמטיקה ובאסטרונומיה. כל כתביו נכתבו בעברית. ר' אברהם בן מאיר נקרא בשם "אבן עזרא", על שם סבו. (מתוך הויקיפדיה)

ההנאה משיר החידה הזה של הראב"ע נובעת מן השימוש באליטרציה, שהופך אותו למאתגר ומשעשע.

אליטרציה - מצלול

המצלול הוא אמצעי ספרותי מקובל, המשמש במיוחד בשירה, מן התקופות הקדומות ביותר ועד ימינו. המצלול הוא חזרה על עיצורים זהים או דומים בכמה מילים במשפט. חזרה זאת מְחַקֶּה צלילים של הנושא המתואר או יוצרת אווירה מיוחדת.

אפשר לקרוא עוד על מצלול [באתר](#) זה.

הצעות לפעילות

משחקי מצלול

🌸 האם אתם מכירים משחקי מצלול מסוג "גן גידל דגן בגן"?
("שרה שרה שיר שמח"/ "נחש נשך נחש"/ "שולה שולה שבלולים בשלולית"
ואחרים).

🌸 בואו נאתגר את הלשון:

נסו לומר את השירים הללו בלי להתבלבל, במהירות הולכת וגוברת.

🌸 ד"ר סוס מרבה לאתגר בדרך זאת את קוראיו הצעירים:

"קרא בקול רם את הספר הזה.

כדי לבדוק אם הלשון שלך זריזה.

השועל בַּיִים שבא עם גרביים

הוא ערמומי

ומנסה לסבך לך את הלשון...." (מתוך "בא עם גרביים")

🌸 קראו [מה מספרת המתרגמת לאה נאור](#) על "בא עם גרביים".

קראו את הספר "בא עם גרביים", בחרו קטע מתוכו לקריאה בפני הכיתה.
עכשיו נסו להמציא משחקי אליטרציה משלכם.

השיר של אבן עזרא:

המורה תגיד: "לפנינו משחק אליטרציה בן 850 שנה בנושא יציאת מצרים.
אני אקרא ואנסה לא להתבלבל, תעקבו אחרי בעיניים בקריאה שקטה.,
עכשיו אקרא כמה פעמים נוספות, מי שרוצה יצטרף אלי, מתי שירגיש מוכן."
אבן עזרא הצפין בשירו באמצעות האליטרציה פרק מתוך סיפור יציאת
מצרים.

בואו נראה, אם נצליח לפצח את חידתו:

אילו מילים מתוך השיר מוכרות לכם?

לצעירים אפשר לעזור לגלות את הדמויות של כתב החידה:

צור – אבן קשה וחזקה, מתיזה ניצוצות אש. כינוי לאלוהים

ציר – שליח, שגריר. כינוי למשה שליח אלוהים.

צאן – כבשים. כינוי לעם ישראל. משה היה רועה צאן ונחשב רועה לעמו.

צר – אויב, צורר. כינוי לפרעה וחילו

על איזה ים אתם חושבים שמדברת החידה?

הים - ים סוף.

מי רוצה לספר במילים שלו את הסיפור המסתתר בכתב החידה?

לסיום הפעילות: מי רוצה לקרוא את השיר בקול?

הצעה שתעזור לגדולים לגלות את הדמויות ע"י אסוציאציות לטקסטים מוכרים תוכלו
למצוא בסוף המסמך.

עבודת יצירה

כל ילד יכין את השיר על כרטיס מעוטר כחידה למשפחתו.
אפשר להבליט את הצלילים החוזרים בצבע.

פעילות בהסמלה ובטיפוגרפיה

(על פי הצעתה של נורית לפיד)

שלב ראשון- הסמלה:

בשיר של ראב"ע מתוארת העלילה של יציאת מצרים על פי שירת הים.

- קראו את השיר וזהו את הדמויות הנרמזות בו. (היעזרו במילון)
  - כל דמות מאופיינת בהתאם לתפקידה בעלילה.
- נסו לעצב את שם הדמות באופן סמלי על פי אפיונה ותפקידה בשיר.

שלב שני- טיפוגרפיה:

טיפוגרפיה היא אמנות עיצוב האותיות, סדר האותיות והאופן בו הן

ניצבות על הדף.

דוגמאות:

- השתמשו בסוגים שונים של אותיות כדי לעצב את השמות של דמויות השיר: החליטו על גודלן, צורתן, צבען ומקומן על הדף.
- צרו "תסריט" עם השמות המעוצבים ע"פ מהלך השיר: עצבו רצף של תמונות המשתנה בכל פעם שמשתנה הפעולה: בתמונה הראשונה יופיעו שמות הדמויות "צור וציר, צאן וצר" **שעמדו** על הים וכן הלאה.
- שימו לב למקומן של המילים על הדף וליחס ביניהן (רחוק, קרוב, נוגע וכו') וכן למספר הדמויות (דמות יחידה לעומת מספר דמויות).
- תנו שם לתסריט שלכם.
- הציגו אותו והסבירו את משמעותו.
- רגע של מחשבה בחזרה למצלול: מדוע נבחרה האות צ' למצלול המרכזי?

לפניכם הצעה שתעזור לגדולים לגלות בכוחות עצמם את הדמויות בשירו של ראב"ע ע"י אסוציאציות לטקסטים מוכרים:

צור – אבן קשה וחזקה, מתיזה ניצוצות אש. כינוי לאלוהים
(רמז: "מה עוז צור ישועתי..").

ציר – שליח, שגריר. כינוי למשה שליח אלוהים.

צאן – כבשים. כינוי לעם ישראל. משה כרועה צאן וכרועה לעמו.
(רמז מהמדרש על משה רועה הצאן:

"כשהיה משה (רבנו) רועה צאן של יתרו במדבר , ברח ממנו גדי אחד ורץ (משה) אחריו עד שהגיע לחסות (למקום מחסה) . כיוון שהגיע לחסות נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות . כיוון שהגיע משה אצלו (לגדי) אמר לו : אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני שצמא ועייף אתה ! הרכיבו על כתפו והיה מהלך . אמר הקב"ה (הקדוש ברוך הוא) : יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם כך – חיך (דע לך), אתה תרעה צאני (ישראל)". (שמות רבה פרשה ב, ג)
רמז מהפרק הרלבנטי במקרא, שמות, ג, 1: א ומשה, הִיָּה רֹעֵה אֶת-צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ--
כֹּהֵן מִדִּין; וַיִּנְהַג אֶת-הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר, וַיָּבֹא אֶל-הַר הָאֱלֹהִים חֲרָבָה.)

צר – אויב, צורר. כינוי לפרעה וחילו.

(רמז מתוך מגילת אסתר, פרק ז', 6: "וּתְאִמְרָ אֶסְתֵּר--אִישׁ צָר וְאוֹיֵב, הֲמֵן הָרַע

הַזֶּה")

על איזה ים אתם חושבים שהשיר מדבר?

הים – ים סוף.

🌸 מי רוצה לספר את הסיפור המסתתר בכתב החידה?

🌸 מי מוכן לקרוא לנו את השיר בקול?

לגדולים-

לימוד של מדרש על המשמעות, שעולה מסיפור חציית ים סוף (הרבה גליה סדן):

פרשת 'בשלח' נפתחת בהסבר על התוואי שבו צעדו בני ישראל: "... ולא נחם אלוהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא, כי אמר אלוהים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבּו מצרימה: ויסב אלוהים את העם דרך המדבר ים סוף... " (שמות, י"ג, י"ז-י"ח).

אלוהים, אם כן, מבקש להקל על העם, ולהובילו בדרך קלה יותר. התכנית הייתה ברורה לאלוהים, אך מטבע הדברים, כאשר בני ישראל מגיעים לים סוף, בעיניהם הים הוא מכשול, ולא דרך!

וכך נאמר בפרק י"ד ט'-י: "... וישיגו אותם חונים על הים... וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם, וייראו מאוד ויצעקו בני ישראל אל ה'". בני ישראל נלכדו כעכברים במלכודת, הים לפנייהם ומצריים אחריהם. ומעניין: "מצריים", ולא "המצרים". כאילו הקשיים ממשיכים לרדוף אחריהם, כאילו גם במדבר אין מוצא מן הסבל.

על פי מדרש מכילתא דרבי ישמעאל, באותו רגע נחלקו ישראל לארבע כיתות: ארבע כתות נעשו ישראל על הים. אחת אומרת לפול אל הים, ואחת אומרת לשוב למצרים, ואחת אומרת לעשות מלחמה כנגדן ואחת אומרת נצווה כנגדן. (מסכתא ד' ויהי בשלח, פרשה ב')

המדרש מציג בפנינו ארבע אפשרויות של תגובה שייתכן שגם אנו חווים ברגעי משבר: ללכת קדימה ומה שיהיה יהיה; לוותר ולהכנע בפני המכשול; להיאבק; או לבחור בצרחות, בלחץ, בהיסטריה. הבחירה בידינו.

בני ישראל צועקים אל משה, ומשה, יש להניח, צועק אל ה' שיושיעם. תשובתו של האלוהים מפתיעה, כשהוא מחזיר את הכדור לידי בני ישראל, באומרו למשה: "מה תצעק אליי?! דבר אל בני ישראל, ויסעו!" (שם, ט"ו).

אלוהים מזכיר לו, שלא די באמונה באל – בני האדם צריכים גם להאמין בעצמם ולעשות מעשה: "ויאמר ה' אל משה – מה תצעק אלי?! דבר אל בני ישראל ויסעו!!!".

בעקבות דבריו של האלוהים מרים משה את מטהו והים נבקע לשניים, כך שבני ישראל יוכלו לעבור ביבשה, כש"המים להם חומה מימינם ומשמאלם" (פס' כ"ב). אבל הנס הגדול של אלוהים לא יכול לקרות מבלי שבני ישראל יאמינו בעצמם "ויסעו", כלומר יזוזו ממקומם, ולא ייתקעו במקום.

אכן, נעשה נס גדול, אבל בעיניי ניתן לפרש את הנס גם כמשל. לעיתים אנחנו מרגישים תקועים, אנחנו מרגישים שאין לנו יכולת לעבור מכשול כלשהו בחיים. והנה, לאחר שאנחנו מוכנים לזוז מן המקום, לעשות צעד אחד קטן, מסתבר

שהשביל נפתח לפנינו, כמו ים סוף. אנחנו מגלים פתאום שיש לנו יכולת להתמודד עם המכשול, הקושי או הדילמה. כל מה שהיינו צריכים הוא אמונה ביכולתנו והמוכנות לעשות את הצעד הראשון. זהו הצעד הקשה ביותר. אחריו, לעיתים קרובות, הדרך נסללת.

<http://www.reform.org.il/Heb/holidays/WeeklyPortionArticle.asp?ContentID=224>